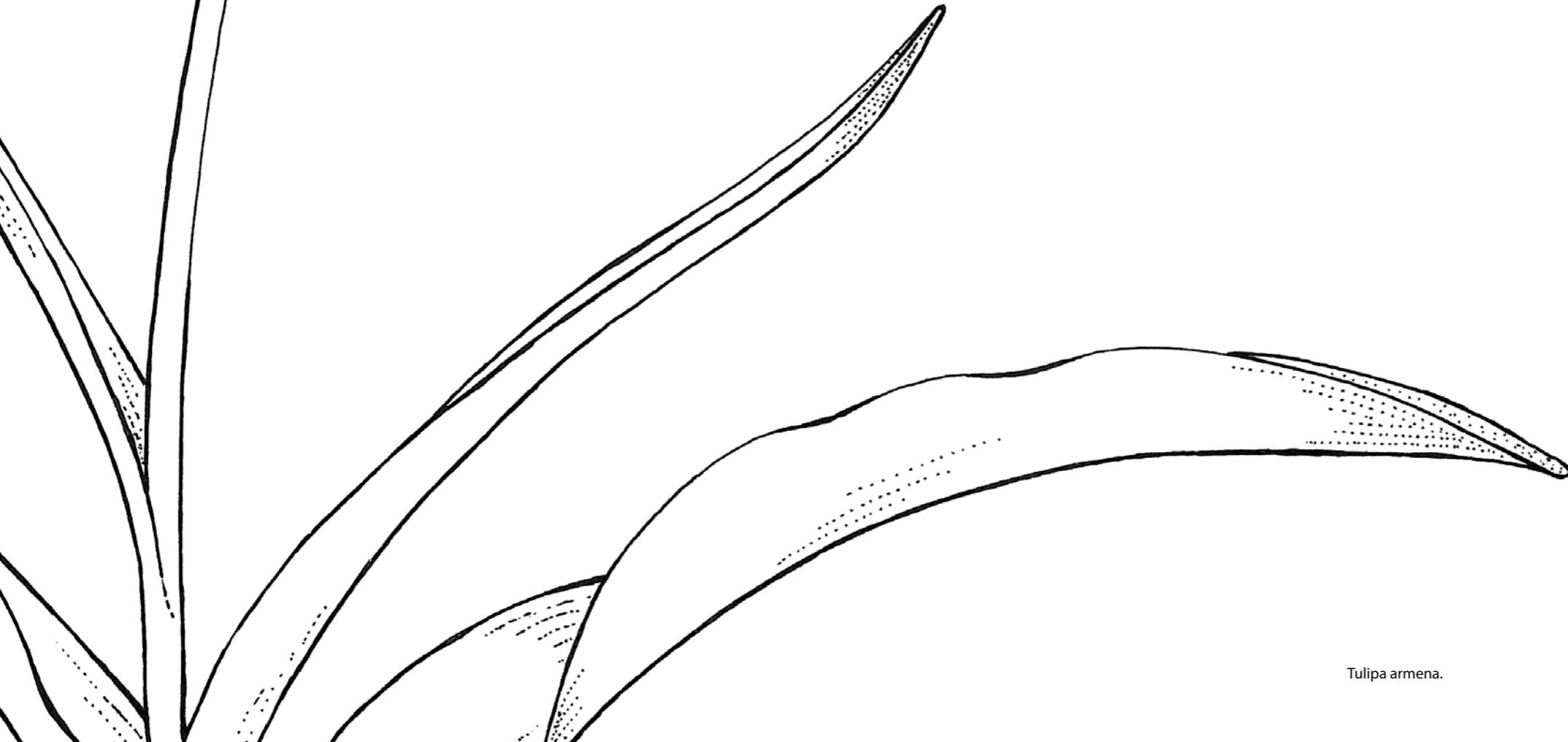

İran bitki ressamlığı

GOLSHAN ZARE

Birçok araştırmacıya göre minyatür İran'da doğmuş, Çin'de gelişmiş ve Moğollar döneminde İran'da tekrar yaygınlaşmıştır.

İsfahan, kilise duvar süslemesi.

FOTOGRAFARI: MURAT GÜR

DÜNYADAKİ en köklü uygarlıklardan biri olarak İran çok sayıda etnik grup, din ve dile ev sahipliği yapmıştır. Zengin bir kültür ve sanat tarihine sahiptir. İran'da sanatın tarihi Luristan'da Mir-melas bölgesindeki kaya içi resimlerle taş devrine kadar uzanmaktadır. İran biri Ahamenişler ve Sasaniler devri diğeri İslâm devri olmak üzere tarihte iki altın çağ yaşamıştır. Her iki dönem de hem ülkede hem de Batı kültüründe, özellikle de Rönesans Avrupa'sında büyük izler bırakmıştır. İnsan yaşamının en önemli parçası olan doğa ve vazgeçilmez parçası bitkiler farklı sanat dallarında farklı şekillerde yer almış ve yansıtılmışlardır.

Bitkiler tarih boyunca güzel duyguların ve aşkın simgesi olmuştur. M.Ö. VII. yüzyılda İran'da yaşayan Zerdüşter bitkilerin kutsal olduğuna inanmışlardır. Ahamenişler ve Sasaniler dönemine ait mimarî kalıntılarda çok sayıda bitki motifine rastlanmaktadır. Bu eserlerde kullanılan önemli simgelerden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Nilüfer çiçekleri durgun sulara yetiştikleri ve sabahları güneşle açıp geceleri kapandıkları için güneşle ilişkilendirilirdi. Persler, Mısır ve Hint uygarlıkları ise nilüferin ölümsüzlüğü temsil ettiğine ve cennetten gelen bir hayatın simgesi olduğuna inanırlardı. Ayrıca bu çiçekler barış ve dostluk simgesi olarak da kabul edilirdi. Servi ağacının kutsal olduğuna inanılırdı. Uzun ömürlü, güçlü ve her dem yeşil olması, dik başlılığı, özgürlüğü, hayatı

ve gücü simgelemektedir. Nar çok sayıda taneye sahip olmasıyla doğurganlığı temsil ederdi. Meşe ağacı ise uzun yaşamın simgesiydi.

İran'da en eski çizim örneklerine Maniheizm'e (M.S. 300) ait kitaplarda rastlanır. Maniciler peygamber sözlerini ve inançlarını resimle anlatmışlardır. İran'da minyatür sanatı Maniciler ile başlar. Minyatür sözcüğü Fransızca'dan Farsçaya geçmiştir ve günümüzde de aynı adla kullanılmaktadır. Birçok araştırmacıya göre bu sanat İran'da doğmuş, Çin'de gelişmiş ve Moğollar döneminde İran'da tekrar yaygınlaşmıştır.

İslâmiyetten sonra tıp, botanik ve astronomi alanında birçok bilimsel eserin çevirileri yapılmış, Yunanca ve Latince'den Arapçaya çevrilen bu eserler bitki resimleri ile bezenmiştir. Moğol İmparatorluğu döneminde minyatür sanatı İran'da farklı bir görünüm kazanmıştır. Bu dönemden günümüze kalan en eski eserlerden biri İbn Bahtîşû tarafından yazılan *Menâfi el-Hayevân* ve Birûnî'nin *el-Âsarü'l-Bâkiye*'sidir.

XIV. yüzyılın sonlarına doğru, Timur sultanlarının himayesinde olan Herat ve Şiraz eyaletlerinde minyatür sanatı büyük bir gelişme göstermiştir. Sultan Hüseyin Baykara'nın sanat atölyesinde hattat Sultan Ali Meşhedî, İslâm dünyasının en önemli nakkaşı Behzad ve Aka Mirak, Kasım Ali gibi minyatür ustaları sayesinde muhteşem eserler hazırlanmıştır. Herat'ın en iyi bilinen sanatçısı Kemaleddin Behzad'dır. Behzad sadece geçmiştekilerin

İsfahan, 40 Sütunlu Saray, kubbe içi süslemesi.

mirasını devam ettirmekle kalmayıp yeni bir düşünce ortaya koymuştur. Behzad eserlerinde doğa ve manzaraya çok önem vermiş ve bitkileri gerçekçi bir üslûpla resmetmiştir.

Safeviler döneminde başkentin İsfahan olmasıyla minyatür sanatı hızla gelişmeye başlamıştır. Resimler gitgide sadeleşmiştir. Bu dönemin sonuna doğru minyatür Avrupa'dan etkilenmeye başlamış, çalışmalarda gölgeleme ve beraberinde perspektif kendini göstermiştir. Dönemin en iyi ressamlarından olan Kamalolmolk, uzun süre Avrupa'da Rönesans dönemi resimlerini gözlemlemiş ve İran'da bu yeniliğe öncülük etmiştir. Avrupa etkisi sonraki yıllarda da minyatür sanatını etkilemiş ve değiştirmiştir. Günümüz sanatçılarından Mohamad Ferççiya'nın minyatürlerinde bu etkiyi görmek mümkündür.

Sanatsal görkemin en üst seviyesi olarak da ifade edilen İran halılarının tarihi, ikibinbeşyüz yıl öncesine dayanır. İran halılarının büyük bir kısmında kırmızı zemin üzerine ağaç, çiçek ve yaprak motifleri yer alır. İran'ın geleneksel güzel sanatlarından biri de hat sanatıdır. Hatlarda Farsça ve Arapça kaleme alınmış şiirler ve Kur'ân ayetleri yer almıştır. Hat sanatının yanında tezhip de gelişmiştir. Tezhip sanatında yazıların etrafı yoğun çiçekler ve sarmaşık desenleri ile bezenmiştir. Çiçek motifleri sıklıkla, cam üzerindeki boyamalarda, seramik, halı, kumaş, porselen ve ahşap üzerinde kullanılmıştır.

İran sanat tarihinde özellikle tıbbî bitkilerin resimlenmesi çok eskiye dayansa da, modern anlamda bilimsel bitki illüstrasyonunun gelişimi yenidir. Günümüzde İran'da, bilimsel bitki illüstrasyonları konunun uzmanı olan az sayıda bitki ressamı tarafından hazırlanmaktadır. Ne yazık ki bugün bitki ressamlığı olması gereken noktanın gerisinde kalmış ve hak ettiği değeri bulamamıştır.

Ben bitki ressamlığına ilk olarak pratik botanik laboratuvarı derslerindeki çizimlerle başladım. O dönemde çok istekli olmama rağmen, bu konuda uzman çizerlere ulaşamayınca uzun bir süre çalışmalarına ara verdim. Hacettepe Üniversitesi'nde dokto-

Mahmoud Farshchian Minyatür örneği.

Çini porselen.

raya başladığım ilk senelerde sevgili Gülnur Ekşi ile tanışmam vesilesiyle kendisinin resim yapma aşamalarını yakından görmek bu konudaki ilgimi yeniden uyandırdı. Sonrasında Gülnur Ekşi'nin Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde düzenlediği bilimsel bitki illüstrasyonu kurslarına katıldım.

Çizim konusunda oluşturduğum alt yapıyı ilerleyen zamanlarda bir botanikçi olarak edindiğim bilimsel bilgi ve doğa gözlemlerimle harmanlayarak, profesyonel olarak çizim yapmaya başladım. Bu süreç boyunca sevgili Gülnur'un destek ve katkılarıyla kendimi geliştirmeye devam ettim. Şimdiyse Resimli

Türkiye Florası Projesi'nde ve birçok başka çizim projesinde çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Sanat ve bilim arasında bir köprü oluşturan bilimsel bitki ressamlığı mesleğinin İran'da da hak ettiği yere gelmesi ve sanat tarihimizin köklü ve zengin motiflerine yakışır şekilde canlanmasını diliyorum.